

Kovida Shloka #7 - Raghuvamsham Sarga 2 - Shloka 30

Links to the lecture and the class notes

1. Link to YouTube lecture on this shloka by Smt. Vidhya -
<https://www.youtube.com/watch?v=U9R6MuE4Dp0>
2. Link to the YouTube playlist for Smt. Vidhya Ramesh's classes on the shlokas present in Kovida
- https://www.youtube.com/playlist?list=PLTWf5ZhGT361XPz_ZVFu6docp_PVxfRbF
3. Link to the YouTube playlist for Smt. Vidhya Ramesh's classes on all shlokas in Sarga 2 - <https://www.youtube.com/playlist?list=PLTWf5ZhGT362dCx4-a-wqb7f7B-Fj1SKU>
4. Link to the notes from Smt. Vidhya Ramesh's classes on all shlokas in Sarga 2 -
<https://nivedita2015.wordpress.com/video-kalidasas-raghuvamsham-second-sarga-vidhya-ramesh/>
<https://nivedita2015.wordpress.com/video-kalidasas-raghuvamsham-second-sarga-vidhya-ramesh2/>
<https://nivedita2015.wordpress.com/video-kalidasas-raghuvamsham-second-sarga-vidhya-ramesh3/>

Class notes for this shloka

30. श्लोकः

मूलपाठः

ततो मृगेन्द्रस्य मृगेन्द्रगामी वधाय वध्यस्य शरं शरण्यः ।
जाताभिषङ्गो नृपतिर्निषङ्गादुद्धर्तुम् ऐच्छत्प्रसभोद्धतारिः ॥ २.३० ॥

पदच्छेदः

ततः, मृगेन्द्रस्य, मृगेन्द्रगामी, वधाय, वध्यस्य, शरम्, शरण्यः, जाताभिषङ्गः, नृपतिः, निषङ्गात्, उद्धर्तुम्, ऐच्छत्, प्रसभोद्धतारिः

अन्वयार्थः

- ततः = सिंहदर्शनानन्तरम्
- शरण्यः = शरणागतरक्षकः
- प्रसभोद्धतारिः = प्रचण्डतया नाशिताः शत्रवः येन सः
- मृगेन्द्रगामी = सिंहगतिः इव गमनं यस्य सः
- वध्यस्य मृगेन्द्रस्य वधाय = वधार्हस्य सिंहस्य मारणाय
- जाताभिषङ्गः (सन्) नृपतिः = जातपराभवः सन् राजा

- निषङ्गात् शरम् उद्धर्तुम् = तूणीरात् बाणं निष्कासयितुम्
- ऐच्छत् = इष्टवान्

अन्वयः

ततः मृगेन्द्रगामी शरण्यः प्रसभोद्धतारिः नृपतिः जाताभिषङ्गः (सन्) वध्यस्य मृगेन्द्रस्य वधाय निषङ्गात् शरम् उद्धर्तुम् ऐच्छत् ।

आकाङ्क्षा

- ऐच्छत्
  - कः ऐच्छत् ? नृपतिः
    - कीदृशः नृपतिः ? मृगेन्द्रगामी
    - पुनः कीदृशः नृपतिः ? शरण्यः
    - पुनः कीदृशः नृपतिः ? प्रसभोद्धतारिः
  - कथं भूतः सन् ऐच्छत् ? जाताभिषङ्गः (सन्)
  - किं कर्तुम् ऐच्छत् ? उद्धर्तुम्
    - किम् उद्धर्तुम् ? शरम्
    - कस्मात् उद्धर्तुम् ? निषङ्गात्
    - किमर्थम् उद्धर्तुम् ? वधाय
      - कस्य वधाय ? मृगेन्द्रस्य
      - कीदृशस्य मृगेन्द्रस्य ? वध्यस्य
      - कदा ऐच्छत् ? ततः

तात्पर्यम्

यः वीरः सिंहगामी शत्रूणाम् उन्मूलने सर्वथा समर्थः सः शरणागतवत्सलः सिंहक्रान्तां नन्दिनीम् आलोक्य पश्यतः मम कथम् इदं सिंहक्रमणम् इति पराभवम् अनुभवन् इव वधार्हं सिंहं मारयितुं तूणीरात् बाणं स्वीकर्तुम् उद्यतः अभवत् ।

पदविवरणम्

- मृगेन्द्रस्य = मृगाणाम् इन्द्रः, तस्य
- मृगेन्द्रगामी = मृगेन्द्रः इव गन्तुं शीलम् अस्य अस्ति इति
- शरण्यः = शरणे साधुः

- जाताभिषङ्गः = जातः अभिषङ्गः (पराभवः) यस्य सः
- नृपतिः = नृणां पतिः
- निषङ्गात् = नितरां सज्यन्ते अस्मिन् शराः इति निषङ्गः, तस्मात्
- उद्धर्तुम् = उत् + हृञ्हरणे + तुमुन्
- ऐच्छत् = इष्+इष्टुञ्छायाम्, प.प., लङ्., प्र.पु., ए.व.
- प्रसभोद्धतारिः = प्रसभेन उद्धताः अरयः येन सः

अलङ्कारः

- अत्र छेकानुप्रासः चारुतया प्रयुक्तः
  - मृगेन्द्रस्य मृगेन्द्रगामी
  - वधाय वध्यस्य
  - शरं शरण्यः
  - नृपतिः निषङ्गात्

छन्दः

- वृत्तम् - उपजातिः । इन्द्रवज्रा उपेन्द्रवज्रा च इति वृत्तद्वयमपि त्रिष्टुब्भेदान्तर्भूतम् । विस्तरेण ज्ञातुं प्रथमश्लोकं वा अत्र वा <https://niveditawordpress.com/chandas-2/#upajaatih> पश्यतु ।

Word-Meaning

- ततः = Then
- नृपतिः = the king
  - मृगेन्द्रगामी = one who walks like a lion
  - शरण्यः = the protector of the distressed
  - प्रसभोद्धतारिः = one who has extirpated his enemies
- जाताभिषङ्गः (सन्) = becoming one who has been humiliated (अभिषङ्ग)
- ऐच्छत् = wished
  - उद्धर्तुम् = to take out
    - शरम् = an arrow
    - निषङ्गात् = from the quiver
    - वधाय = for killing

- मृगेन्द्रस्य = of the lion
  - वध्यस्य = of it which deserves to be killed